

El camí cap al sufragi femení, un factor més de construcció de la nova Andorra

Àngels Mach i Buch

Farmacèutica titular de la farmàcia Abarset de Canillo (1987-2020)
abarset@andorra.ad

Resum

El camí cap al sufragi femení, un factor més de construcció de la nova Andorra

El sufragi femení a Andorra es va obtenir entre 1967 i 1973 i els dos drets (poder votar i poder ser elegides) van anar lligats també al dret de poder transmetre els drets polítics als seus fills les dones que no eren pubilla de Casa, sent més una transformació de la societat que una reivindicació de gènere. Diversos factors van ajudar a la mobilització de les dones pels seus drets: l'ensenyament francès, la comunicació viària amb França que facilitava la immigració, la visita del Copríncep Charles de Gaulle el 1967 i els moviments populars lligats als esdeveniments del maig del 68, entre altres.

Resumen

El camino hacia el sufragio femenino, un factor más de construcción de la nueva Andorra

El sufragio femenino en Andorra se obtuvo entre 1967 y 1973 y los dos derechos (poder votar y poder ser elegidas) fueron ligados también al derecho de poder transmitir los derechos políticos a sus hijos a las mujeres que no eran pubilla de Casa, siendo más una transformación de la sociedad que una reivindicación de género. Varios factores ayudaron a la movilización de las mujeres por sus derechos: la enseñanza francesa, la comunicación vial con Francia que facilitaba la inmigración, la visita del Copríncipe Charles de Gaulle en 1967 y los movimientos populares ligados a los eventos de mayo del 68, entre otros.

Résumé

La voie du suffrage universel féminin, un autre point de construction de la nouvelle Andorre

Le suffrage universel des femmes en Andorre a été obtenu entre 1967 et 1973 et les deux droits (et pouvoir être élu) étaient également liés au droit de pouvoir transmettre des droits politiques à leurs enfants filles qui n'étaient pas héritières de chaque maison étant plus une transformation de la société qu'une revendication de genre. Plusieurs facteurs ont contribué à mobiliser les femmes pour leurs droits : l'Education Française, la communication routière avec la France facilitant l'immigration, la visite du co-Prince Charles de Gaulle en 1967, et les mouvements populaires liés aux événements de mai 1968, entre d'autres.

Abstract

The road to women's suffrage, another factor in building the new Andorra

Women's suffrage in Andorra was obtained between 1967 and 1973 and the two rights (to be able to vote and to be elected) were also linked to the right to be able to transmit political rights to their female children who were not the heiress of each Casa, being more a transformation of society rather than a gender claim. Several factors helped to mobilize women for their rights: French education, road communication with France facilitating immigration, the visit of Co-Prince Charles de Gaulle in 1967, and popular movements linked to the events of May 1968, among others.

Is anys 60 del segle xx van ser cabdals per a la modernització d'Andorra en diversos aspectes, també en el polític, coincidint amb l'esclat del turisme i la millora econòmica derivada del comerç.

Tot i que als països veïns les dones van obtenir el dret a vot i ser elegibles al mateix temps, al Principat d'Andorra el procés va ser diferent i aquests dos drets van anar lligats al dret de poder transmetre els drets polítics als seus fills per part de les dones que no eren pubilla de Casa. Una anomalia o aspecte pendent no solucionat a l'hora de permetre el sufragi masculí el 1933.

El sufragi femení ha estat tractat anteriorment de manera significativa en diverses publicacions. En columnes publicades a la revista *Andorra Magazine*, signades per Elidà Amigó, i especialment el reportatge "Andorra vota" publicat al núm. 23 Any II de la revista, al final del 1971.

En el llibre *El Segle xx. La modernització d'Andorra*, a cura de Maria Jesús Lluelles, el 2004 es va tractar de la situació política de dones i homes, junt amb altres temàtiques socials i econòmiques.

En la *Història d'Andorra*, d'Edicions 62 el 2005, dirigida per Ernest Belenguier, Meritxell Mateu va repassar l'evolució política entre 1945 i 1993.

En el llibre *Dones d'Andorra*, el 2006, les autores Adelaida Garcia i Puy i Montserrat Ronchera i Santacreu van entrevistar 43 dones grans de totes les parròquies, en què explicaven com eren les seves històries de vida, i algunes comentaven la seva relació amb la política.

El 2007, Pilar Triquell presidenta de l'Associació de Dones d'Andorra, que s'havia creat el 1994, va exposar la situació de la dona en la política a la 20a Diada Andorrana a l'UCE. Des del 2008 el Grup de Dones per a la Reflexió i l'Acció, han anat realitzant reunions i publicacions en un blog, per tractar temes socials i polítics.

En ocasió del 40è aniversari del sufragi femení, el 2011 el Consell General va convidar a un acte commemoratiu a les dones que havien signat una súplica per a sol·licitar els seus drets polítics que van poder localitzar a través dels Comuns i van editar una publicació amb documents i recull de premsa de l'esdeveniment.

La investigadora Claudine Tarrene va tractar el tema a l'entorn de la política i les dones d'Andorra en la seva tesi doctoral defensada a la Universitat de Perpinyà el 2018.

La Societat Andorrana de Ciències el 2020 va organitzar una taula rodona per a celebrar el 50è aniversari de l'obtenció del dret de sufragi, que apareix publicada en el llibre recull de conferències i debats de recerca anys 2019-2020.

El dret de sufragi de les dones als països veïns i als petits països

Cada país té una trajectòria i una temporalitat diferent. A Espanya l'autorització pel vot de les dones va ser el 1931, però no van poder votar en les eleccions municipals de l'abril, ni en les eleccions constituents de la Segona República del juny del 31, sinó fins a les eleccions generals del 19 de novembre de 1933. El dret de sufragi tant femení com el masculí va estar clarament limitat pel règim dictatorial entre 1939 i 1978, però tot i així entre 1942 i 1975 les dones van tenir dret a vot a les eleccions sindicals, i a partir de 1968 podien ser elegides regidores i membres de les corporacions provincials. A França el 1944, en l'Assemblea consultiva provisional el vot de les dones va ser aprovat el 24 de març del 1944 per 51 vots a favor i 16 en contra; l'any següent 1945 van poder votar a les eleccions municipals. I el 21 d'octubre en el referèndum i

Assemblea constituent 33 dones van ser elegides per a l'Assemblea Nacional.

A San Marino les dones van poder votar el 1959, a rel de la instauració del dret de vot femení després de la crisi constitucional del 1957, coneguda com Fatti di Rovereta, nom d'una localitat de la *Repubblica*, a la frontera amb Itàlia, on es va instal·lar un govern il·legítim de la dreta sanmarinesa que no reconeixia el resultat de les eleccions que havien donat la victòria a un govern de coalició entre comunistes i socialistes en plena guerra freda.¹ Però no van poder ser elegides per a càrrecs públics fins el 1973, similarment a Andorra. A Mònaco el sufragi femení actiu i passiu va arribar el 1962 per la seva relació especial amb França. A Liechtenstein fins el 1984.

A Suïssa les dones van poder votar i ser elegides en les eleccions nacionals federals des del 7 de febrer de 1971, en el que van ser elegides les primeres 12 dones al parlament suís. A nivell cantonal va arribar el sufragi femení esglaonadament entre 1959 i 1990 en els 26 cantons: el 1959 podien votar en eleccions cantonals a Vaud i Neuchâtel, el 1960 a Ginebra, el 1966 a Basilea ciutat i 1968 a Basilea regió, el 1969 a Ticino, el 1970 a Valais, Lucerna i Zurich, el 1971 coincidint amb el vot a nivell federal a Aargau, Friburg, Schaffhausen i Zug, Glarus, Solothurn, Berna, Thurgau; el 1972 a Saint Gallen, Uri, Schwyz i Graubünden, Nidwalden, Obwalden; el 1989 a Appenzell Ausser Rhoden; i fins el 1990 a Appenzell Inner Rhoden. Al Jura, que es va disgregar de Berna el 1977, també des del 1971.

Antecedents. Què passava a Andorra abans del 1968?

A Andorra, a les reunions en assemblea dels Comuns i del Consell General hi assistien els Caps de Casa, que eren l'autoritat sobre tota la família i requeia en l'hereu o la pubilla. Antigament, el dret a vot i a ser elegit l'exercien les Cases fortes, quedant-ne excloses les altres. A partir del 1866, tots els Caps de Casa tant de les més fortes com de les més febles, van tenir aquest dret. Si en una Casa moria el seu Cap, la vídua feia les seves funcions, perquè els drets polítics corresponien a la Casa. Als anys 1930 la voluntat de participació i d'adquisició de més drets, que es vivia a l'entorn europeu, va arribar també a Andorra, i els joves van

1. Segons informació proporcionada per l'ex-Cap de Govern Jaume Bartumeu i Cassany.

exigir drets polítics encara que no fossin hereus. El 1933 es va assolir l'obtenció del sufragi masculí per a tots els homes andorrans majors de 25 anys, fills de pare andorrà o mare andorrana que fos pubilla, incloent homes cabalers, però no als homes fills de mare cabalera i pare estranger. Aquests drets es van anular el 1941, sent Copríncep Pétain, i van ser retornats l'any 1947, per exigència del Copríncep De Gaulle.²

No es té constància de què les dones s'haguessin queixat el 1933 de no tenir els mateixos drets que els homes, però el sufragi a Andorra no era universal perquè ni tots els homes ni les dones no tenien drets polítics plens.

Amb el creixement de la població i els canvis econòmics i socials dels anys 60, la societat andorrana havia canviat. Aparegueren les primeres generacions de dones amb estudis superiors: humanístics, farmàcia, arquitectura, medicina...

Les dones també viatjaven i havien sortit del país per treballar o estudiar en els països veïns i s'incorporaren al treball fora de casa de manera majoritària, ni que fos en negocis familiars.

I en relació al sufragi?

Coincidint amb el *boom* del turisme d'estiu, la tornada al país de dones que havien marxat a treballar a França i retornaven a Andorra per les noves oportunitats que aquest oferia i la influència de les mestres sobretot del sistema educatiu francès a Andorra sobre les noves generacions de dones, entre altres motivacions, es va produir un moviment essencialment de dones, amb el suport d'alguns homes, amb l'objectiu de sol·licitar la igualtat amb els homes i particularment el dret de sufragi. Però les dones andorranes volien aconseguir, a més d'aquest, altres drets. Tot i que podien obrir un compte bancari sense la signatura del marit, no podien fer tràmits a les institucions com

sol·licitar soles el permís d'obres al Comú per la casa o els negocis propis de la dona, herència de la família. A més només la pubilla de la Casa podia donar drets polítics de la nacionalitat al marit estranger i als fills; si hi havia més filles, ni els seus marits forans, ni els fills, no podien ser andorrans de ple dret.

La tornada de la pubilla Joaquina Calvó, casada amb un francès, va desencadenar un moviment al país per obtenir drets, que tenien les dones a França. Va obrir el bar-restaurant Kima i va saber convocar altres dones per tirar endavant aquesta reivindicació. De formació francesa i amb propietats pròpies havia de delegar la seva administració al seu marit, que no era andorrà. Va contactar Angelina Mas, que també havia estudiat a França, i les mestres i els mestres de l'ensenyament francès, per posar fil a l'agulla i per a fer-ho possible, en poc temps. Bones activistes, van aconseguir el suport de gairebé 380 dones.

Hi havia igualment un petit moviment paral·lel, sense relació amb el de les dones, format per homes fills de dona andorrana no pubilla, que volien obtenir el dret de sufragi. Disposaven del passaport andorrà per a traspasar fronteres, però no tenien drets polítics fins a la 3a generació. El Decret dels Delegats Permanents del 1958 reflectia l'interès en la conservació de les famílies de soca i limitava la transmissió dels drets de nacionalitat únicament a les pubilles.³ L'acord del Consell General del 29 de març del 1966 va concedir drets polítics als fills de mare andorrana i de segona generació que hagués conservat la nacionalitat i residís ininterrompudament al país, però no era pas suficient. L'ex-Cap de Govern Marc Forné explicava a la Universitat Catalana d'Estiu de Prada que *ni ell, ni Òscar Ribas no eren andorrans de ple dret, no podien votar ni ser elegits, malgrat haver nascut a Andorra i ser les nostres mares andorranes de molt llarga nissaga,*

2. Els Delegats Permanents, "especialment delegats" pels Coprínceps el 1941 decreten la nul·litat del decret de 1933 instituint el sufragi universal als homes i declaren vigents les normes electorals de 1866. Un decret dels Veguers el 1947 restableix el sufragi universal masculí. Vegeu cronologia en el llibre de Lúcia Armengol i Vila, p. 110-111.

3. Indicat per Maria Jesús Lluelles en el llibre *El segle XX. La modernització d'Andorra*, p.159.

4. Actes commemoratius a la XL UCE. 40 anys als Països Catalans: els principats d'Andorra i Catalunya. 40 anys al Principat d'Andorra, article de Marc Forné i Molné, publicat a *L'andorranitat*. 21a Diada Andorrana a l'UCE el 2009, p. 229.

*tots dos érem fills de pares immigrants catalans a Andorra.*⁴ No haurien pogut ser Cap de Govern, perquè la nacionalitat plena només l'haurien assolit els seus nets, si no hi hagués hagut un canvi en la legislació. En la visita del Copríncep De Gaulle del 1967 es va fer palès que aquesta iniciativa preocupava les institucions,⁵ com descriu l'ex-Cap de Govern Òscar Ribas en les seves memòries, però cada moviment anava pel seu costat, tot i que el problema de cadascun tenia la mateixa arrel.

Les dones varen prendre però la iniciativa perquè certament constituïen la meitat de la població i portaven ja prop de 20 anys, des de la restitució del sufragi masculí el 1947, de clara i inacceptable desigualtat respecte als homes.

L'accés majoritari a l'ensenyament, la presència de la formació francesa, la formació superior espanyola, la carretera cap a França amb connexió per autobús regular, el treball temporal, la coneixença de la societat francesa i els seus drets, van catapultar els esdeveniments a favor de l'obtenció del sufragi de les dones. Elidà Amigó, llicenciada en Filosofia i Lletres, va ser la intel·lectual divulgadora i inspiradora teòrica amb els seus escrits.

Per tal de trobar arguments per convèncer als Consellers generals per a elaborar una llei que fos aprovada pels Coprínceps que permetés el canvi, s'anaven fent reunions privades als domicilis, en estar prohibit el dret de reunió pública fora de les èpoques electorals. La primera acció fruit d'aquestes reunions va ser la petició d'autorització als Comuns *per a recollir signatures per a cursar un expedient per a sol·licitar de les Autoritats Competents la facultat de poder exercir els drets que comporta la ciutadania andorrana plena.*

Un cop obtingudes les autoritzacions Comunals, es va cursar la súplica a la persona del Síndic Procurador General de les Valls al Consell General per a recollir signatures, sol·licitada per les 7 dones, que eren una dona de cada

Parròquia més una del Quart d'Escaldes, mostrant una visió política avançada, ja que la població esdevindria Parròquia el 1978.⁶ Fou demanada en l'ordre protocol·lari per Concepció Naudí per Canillo, Angelina Mas de Pintat per Encamp, Bonaventura Coma per Ordino, Maria Molné per la Massana, Joaquina Calvó per Andorra, Montserrat Jordana per Sant Julià de Lòria i Carmen Noguier per Escaldes-Engordany.

Van entrar la sol·licitud el 30 d'abril del 1967, i el 18 de maig del 1967 van ser autoritzades. Aleshores va començar el procés de recollida per aconseguir dos objectius: el dret de sufragi de la dona i el dret l'elegibilitat de les dones, i indirectament els drets polítics dels fills de les dones no pubilles. El moviment de les dones va absorbir el dels homes, com no podia ser altrament, ja que els permetria adquirir drets a través de la mare.

Per a que fos possible el vot de les dones, el 15 de maig del 1968, en sintonia casual, o no, amb el moviment internacional del conegut maig del 68 francès que havia començat el 22 de març, es va lliurar la súplica al Consell General amb 7 plecs amb 378 signants,⁷ de més de 25 anys, la majoria d'edat en aquell moment. Les sol·licitants foren: Concepció Naudí per Canillo, Angelina Mas de Pintat per Encamp, Bonaventura Coma per Ordino, Maria Molné per la Massana, Joaquina Calvó per Andorra, igualment, però amb Francesca Mandicó de Martí (mestra de l'escola francesa, nascuda a Canillo) per Sant Julià de Lòria i Joana Cerdà i Cabanes Vídua Pi (també mestra de l'escola francesa) per Escaldes-Engordany. En la sol·licitud s'argumentaven les raons per les quals la dona andorrana havia de participar en la vida pública i política del país, recordant la Declaració universal dels drets de l'home, l'encíclica *Pau a la Terra* del Papa Joan XXIII i els textos constitucionals dels països que havien incorporat la dona a la vida pública en igualtat de deures i drets amb els homes.

5. Vegeu llibre *Memòries*, d'Òscar Ribas, p. 72 i següents.

6. L'any 2011 en la commemoració del 40è aniversari de l'obtenció del dret de sufragi femení el Consell General va convidar a les dones que havien impulsat la petició i es va editar un llibre amb els documents de les sol·licituds i un recull de premsa de l'època. Havien signat 26 dones de Canillo, 50 d'Encamp, 8

d'Ordino, 8 de la Massana, 100 d'Andorra, 131 de Sant Julià de Lòria i 75 d'Escaldes-Engordany.

7. Es reproduïxen els plecs de signatures amb la llista de noms de les signants en un annex. Extreus del llibre *Només un primer pas*, editat pel Consell General.

Atès que no obtenien resposta per part del Consell General, passat un any, el 30 d'abril del 1969 van entrar una petició reclamant que la institució informés l'expedient en un termini prudencial i el més breu possible per a poder ser tramès a les MI Delegacions Permanents.

Finalment, la sollicitud es va decretar el 4 de juliol del 1969 en 3 fases: informar favorablement que fos reconeguda a la dona andorrana la facultat de votar, per 10 vots a favor, 8 en contra i 1 abstenció amb 5 absents; informar desfavorablement la petició a la facultat de ser elegides, per 12 vots a favor, 6 en contra i una abstenció amb 5 absents; i trametre l'expedient als Delegats Permanents dels Coprínceps amb els informes de les corporacions locals i del Consell General. Per tant, el debat devia ser renyit ja que el dret de vot es va guanyar per un sol vot a favor i tot i així, 4 consellers generals, tot i pensant que les dones havien de tenir dret a votar, no creien que poguessin ser elegides. O almenys encara no.⁸

El dret de sufragi femení actiu va arribar el 14 d'abril del 1970 atorgat pels Delegats Permanents, Henri Bouret i Gregori Creus, representants dels Coprínceps, en el dit *Decret sobre els drets polítics de les dones andorranes*, que els hi havia proposat el Consell General.

L'eleccibilitat de les dones (sufragi passiu) va arribar el 24 de maig del 1973. Després de llarga deliberació, el Consell General va aprovar una moció que havien presentat el 17 de maig dos Consellers generals que havien pogut ser escollits després del decret de 1970: Òscar Ribas i Reig i Jaume Bartumeu i Canturri. En aquell moment, Julià Reig i Ribó i Marc Vila i Riba eren els Síndics i Ricard Fiter i Vilajoana el Secretari general. El 5 de setembre del 1973, els Delegats Permanents dels Coprínceps, Gregori Creus i Robert Pujol, varen signar el decret en què atorgaven a les dones andorranes la plenitud dels drets polítics.

8. Els membres del Consell General la legislatura de 1968-1969 foren Francesc Escudé, Síndic general; Eduard Rossell, Subsíndic; Marc Vila, Secretari; i els Consellers generals següents: per Canillo, Jaume Bonell (Hostet), Benet Marquet (Ton de Borró), Manuel Casas i Pueo (Rectó), Enric Naudí i Font (Peretol); per Encamp: Antoni Pallé i Montellà, Enric París i Torres, Seraff Reig i Ribó, Josep Marsal i Riba; per Ordino: Joan Vila i Cirici, Guillem Adellach i Baró, Josep Riba i Font, Joan Bringué i Pons; per la Massana: Guillem Areny i Areny, Ramon Armengol i Mitjavila,

La influència de l'ensenyament de l'Escola francesa

Antigament el Comú contractava un mestre o vicari per vetllar per l'ensenyament dels infants a la seva parròquia i en pagava les despeses, tot i que havia d'estar autoritzat pel Consell General. El 1882, a sollicitud de dos veïns de Canillo, Nicolau Duedra i Pere Casal, va autoritzar una escola per noies confiada a les religioses de la Sagrada Família d'Urgell i seguidament es van obrir també escoles a Andorra la Vella el 1883 i a Sant Julià de Lòria el 1887. Els Serveis del Copríncep Francès considerant que els ensenyaments del mestre, del vicari de la parròquia i de les escoles congregacionals incrementaven la seva influència sobre els infants, van voler introduir l'Ensenyament francès a les Valls.⁹ A petició del Veguer Francès Charles Romeu, el 1862 ja s'havia establert la possibilitat de concedir dues beques a l'any per a cobrir els estudis i l'estada de joves andorrans a l'escola normal per a formació de mestres i que retornessin a Andorra per obrir escola. Però els nois cabalers un cop s'havien format no tornaven a Andorra. Aleshores el Veguer Romeu va decidir que les borses d'estudis es donessin a nois hereus que segur que tornarien. I a petició dels andorrans perquè les noies també podessin obtenir aquests ajuts el 1890, l'any següent es van començar a formar les dues primeres. Amb les mestres becàries, el 12 d'octubre del 1900 es va obrir la primera escola a Sant Julià de Lòria amb la mestra Srta. Concepció Huguet, i el mateix dia a Andorra la Vella amb la mestra Srta. Pilar Maestre de Casa Nyerro (Mme. Dolsa). El 2 de gener de 1901 es va obrir escola a Encamp amb el mestre Sr. Benito Mas; el 1904, l'escola d'Escaldes amb el mestre Sr. Areny i el 1913 la de Canillo amb la mestra Sra. Concepció Naudí i Areny (Mme. Pla). El Decret de 18 de juny de 1917, relatiu a les escoles franceses a Andorra signat pel President de França va normalitzar legalment el seu

Josep Rossell i Parramon, Secondí Camp i Martí; per Andorra: Pere Canturri i Tomàs, Jaume Casal i Vall, Estanislau Sangrà i Font, Cànid Ribà i Coma; per Sant Julià de Lòria: Enric Pol i Coma, Josep Mestres i Llorens, Bartumeu Ribà i Tor, Joan Jordi i Pujol.

Es conserven els Síndics i el Secretari, però 9 dels Consellers generals eren nous respecte als de l'any 1967. Segons el Recull cronològic de patricis andorrans.

9. Segons indica Roser Bastida en el seu llibre *100 anys d'ensenyament a Andorra*.

funcionament. Després de l'obertura de noves classes a l'escola d'Encamp el 1924 i a Escaldes el 1927 i reiterades peticions dels Comuns per obrir escoles a la vall del Nord, finalment es van obrir les escoles a Ordino i La Massana el curs 1934-1935, amb la incorporació de dos nous mestres andorrans, Simó Duró i Cabanes i Antoni Aleix, vint anys després de Canillo.

A causa de l'augment de la influència francesa el bisbe Guitart va obtenir del govern d'Espanya poder crear també unes Escoles espanyoles a Andorra l'any 1930.

El 1940 les Escoles franceses tenien 10 classes distribuïdes en 7 centres amb 302 alumnes, amb els mestres següents: Sra. Naudí de Pla, Sr. Casals, Srta. Gil, Srta. Travesset, Srta. Jordana, Sr. Font, Sra. Jeanne Camp de Moliné, Sr. M. Aleix, Sr. S. Duró, Sr. C. Rossell, Sra. Mandicó de Martí, Sr. A. Aleix, Sra. Joana Cerdà de Pi i Srta. Rauzi. D'aquests 14 mestres, 7 eren dones, de les quals 3 eren franceses, i les altres 4 andorranes van ser promotores de la petició per al sufragi de les dones, i també la muller d'un dels mestres andorrans.

El 1953 tenien 420 alumnes d'un total de 874 amb les Escoles espanyoles i les Escoles religioses, un 48%. El 1963, l'Escola francesa ja tenia 976 alumnes d'un total de 1.661, un 58,5%. El model escolar francès anava guanyant estudiants.

Constatem que entre les signants hi consten dones que havien cursat estudis a l'Escola francesa, i dones que n'eren mestres, i coincidim amb les dades exposades en la tesi doctoral de Claudine Tarrene i Fabresse a la Universitat de Perpinyà, en què aquest fet va influir fortament en l'entrada de les dones andorranes a la política. La relació dels andorrans i andorranes amb els territoris del nord va ser intensa i va propiciar enllaços matrimonials amb franceses i francesos, com ressenya Domènec Bascompte en el seu article sobre Canillo a les *Trobades Culturals Pirinenques de Sureda* el 2019.¹⁰

Maria Riba de Casa Victòria de Canillo havia obtingut una beca de 300 francs per a roba i material el 1901 per a anar

a estudiar per mestra a l'École primaire supérieure a Besiers, juntament amb Mathilde Picart d'Encamp,¹¹ però tot i tenir la matrícula i l'estada assegurades, les despeses derivades d'estar fora de casa no van poder ser assumides per la família i va tornar a Canillo. Ella i la muller del seu fill van ser dues de les signants de la petició.

Una altra de les signants, Rosa Calvó i Torres de Casa Jaumina de Prats (1905-1991) havia anat a classe de Mme. Pla des de que va començar l'escola de Canillo el 1913; abans anava a l'Escola de les monges de la que deia que només l'ensenyaven a portar una casa i a cosir i brodar. Va cursar estudis a l'Escola francesa durant 3 anys, i seguidament va marxar a treballar a Besiers amb la seva germana Ventureta. Es va casar amb Antoni Font de Casa Muxeró de Canillo i van anar a viure a Besiers, on la seva filla Jacqueline Font i Calvó va estudiar a la mateixa escola en què ho havia fet Mme. Pla anys enrera.

Concepció Naudí i Areny (1889-1988) va ser una les becàries del Veguer Romeu, va anar al College de Besiers a formar-se per a mestra i va retornar a Canillo a iniciar l'escola francesa en aquesta parròquia. Tot i així li faltava rebre oficialment l'autorització de Perpinyà. El pare de Rosa Calvó, Bonaventura Calvó, que era Conseller general a la Vall en aquell moment, li va dir a la Srta. Naudí que ho preparés tot que ell personalment aniria a cercar l'autorització a Perpinyà. I va marxar a peu cap allà, van passar una setmana, dues setmanes, sense tenir notícies, però al final va arribar a Canillo amb el document d'autorització signat i es va poder començar el curs. Concepció Naudí es va casar amb el mestre de l'escola espanyola de Canillo Joan Pla i Armengol i va exercir de mestra durant 40 anys formant nois i noies de Canillo fins la seva jubilació el 1953, dels quals alguns van aconseguir ser mestres i professors de les Escoles franceses d'Andorra. Va ser signant des de la primera petició.

10. Domènec Bascompte i Grau en fa la relació al seu article a les *Trobades Culturals Pirinenques de Sureda* (Rosselló).

11. Ludmilla Lacueva esmenta la beca al seu article sobre el Veguer Charles Romeu als *Papers de Recerca Històrica* núm. 8.

La influència de la Carretera General cap a França

Crida l'atenció que les parròquies de més pas situades al llarg de la Carretera General 1 i 2 que enllacen amb Espanya i França tinguin moltes més signants que les dues situades a la Carretera General 3, sense sortida directa a França. Tot i que pel port de Siguer hi havia la ruta habitual per a desplaçar-s'hi a peu, i hi havia relació amb els territoris veïns.

El tàndem Arajol (conductor)-Cassany (cobrador) ofería la ruta regular en autobús Ax les Termes- Hospitalet prè l'Andorre – Andorra des del 1945. El ferrocarril de l'Hospitalet s'havia posat en servei el 1929.

El fet d'haver-hi cases fortes com Casa Rossell i Casa Areny-Plandolit, que podien proporcionar feina als andorrans de cases més modestes podia reduir la sortida cap a l'exterior. A Canillo no hi havia cases fortes d'aquesta dimensió i, tot i que les cases tenien propietats, hi havia tradició d'anar temporalment a França almenys a la verema o a plegar pomes per a completar l'economia familiar. En la memòria oral, contava Denisa Font, signant, mestra i directora jubilada de l'escola francesa de Canillo, que als anys 40 la seva mare rememorava un any en què absolutament tot el jovent de Canillo va anar a les *vendèmies* prop de Besiers. I Pepito del Jep, del que la seva padrina havia sigut signant de la petició i havia anat a treballar a França per poder mantenir 3 fills petits després de quedar vídua, recorda haver anat a plegar pomes als anys 50 amb una colla de joves a Montauban (Tarn et Garonne).

Signatures a la parròquia de Canillo

Tot i que hi ha noms i cognoms que es repeteixen aparentment, aquests corresponen a dones de Cases diferents. Hem pogut identificar les 26 dones que van participar al plec de signatures per Canillo presentat al Consell General el 1968. I també 4 signants més que, tot i ser originàries de Canillo, residien en altres parròquies en aquelles dates.

12. Una dona de 26 anys, 3 entre 35 i 38 anys, 6 entre 41 i 48 anys, 11 entre 60 i 69 anys, 5 entre 71 i 79 anys. Una altra havia signat a Andorra (38 anys), una a Sant Julià de Lòria (34 anys), i 2 havien signat a Escaldes-Engordany (28 i 33 anys).

La majoria (15) van signar amb la inicial del seu nom i el cognom, altres amb el nom i el cognom (10), només una va fer constar el cognom del marit, com van fer moltes altres dones d'altres parròquies, i també 3 de les canillenques que van signar a altres parròquies on residien. No s'ha trobat un perfil unificat pel que fa l'edat, atès que varia entre 26 i 79 anys, però majoritàriament eren dones de més de 40 anys d'edat (73%).¹²

Pel que fa a la relació amb la formació francesa, 3 eren mestres de l'escola francesa, 3 eren mares amb fills mestres, 2 eren germanes de mestres. La majoria de les signants havien anat a classe amb Mme. Pla, o bé tenien filles i fills que hi estudiaven. I algunes d'elles han tingut filles i fills posteriorment que han esdevingut mestres de l'Escola francesa.

Una gran part havien anat a treballar a França en períodes de temps més o menys llargs.

Algunes d'elles eren amigues d'infantesa, d'edats similars. A excepció de dues dones casades amb homes andorrans que venien de fora, una de Puy-de-Dôme a França i l'altra de les Ventoses-Lleida, totes eren nascudes a la parròquia de Canillo.

Es podria pensar que les dones que no eren pubilla o les mares que tenien filles i fills hereus eren les primeres interessades en poder participar de la vida pública, atès que el marit cap de Casa era qui votava, o per donar oportunitat de participació a les filles cabaleres, però a la llista hi ha dones de tota tipologia padrines, mares, pubilles, cabaleres, casades, solteres grans, vídues, ... i poques dones joves.

El que constituïa un nexa de relació és que hi havia grups afins de dones pertanyents a la mateixa família (padrines, mares, germanes, amigues, cunyades, filles, mullers de fills) i entorn familiar immediat, que compartien uns valors i, per tant, amb interès conjunt per canviar i millorar la societat del moment.¹³

13. Les dones signants provenien de les cases següents: Jesuïta (4, mare, filla pubilla, i 2 filles més a Escaldes), Tarrado (3, mare, filla i cunyada), Toni (2, germanes, una a Andorra), Xixarró (2, germanes), Enraulat (2, sogra i jove), Mangautxa (2, sogra i jove), Ton de Borró i Ros (2, germanes, una a Sant Julià),

C. Naudí	Xixarró de Canillo	1889-1988	Concepció Naudí i Areny (Xixarró), pubilla, mestra de l'Escola francesa casada amb Joan Pla i Armengol (1887-1974), d'Alentorn, mestre espanyol, 2 fills Albert i Ramon
Rose Calvó	Jaumina de Prats - Muxeró de Canillo	1905-1991	Rosa Calvó i Torres (Jaumina) casada amb Antoni Font i Gomà (Muxeró) (1907-?) el 1930, una filla Jacqueline 1935
Rosa Mandicó	Xicos Pacient de Prats	1905-1988	Rosa Mandicó i Vidal (Xicos de Prats) casada amb Manel Moreno i Ferrer d'Osca el 1931, una filla Rosa 1932 i un fill Gerard 1933
M. Naudí	Xixarró	1899- després de 1988	Matilda Naudí i Areny, germana de Mme. Pla, soltera
J. Aldosa	Branqueta de Canillo	aprox 1920- finals 1980	Isabel Aldosa i Duedra, soltera amb un germà també solter
A. Mandicó	Ton de Borró de Canillo - Ros de Canillo	1922-1993	Antonietta Mandicó i Riberaygua (Ton de Borró) casada amb Antoni Sansa i Farré (Ros) (1913-1986) el 1944, mare Lúcia 1945, mestra a França, i Dolors 1949. La seva germana Francesca va signar a Sant Julià de Lòria
D. Naudí	Batista de l'Aldosa - Mangautxa de Canillo	1905-1983	Dolors (Concepció) Naudí i Font (Batista) casada Jaume Rossa i Puigcernal (Mangautxa) (1893-1973), 5 fills, Jaume, Josep, Pere, Albert (professor al liceu Comte de Foix), i una filla Concepció
G. Rossell	Pellissé del Vilar - Mangautxa de Canillo	1931-2005	Genoveva Rossell i Vidal (Pellissé) casada amb Pere Rossa i Naudí (1931) (Mangautxa) el 1959, una filla Remei
R. Naudí	Batista de l'Aldosa - Potabanc Martí de Canillo	1930-2017	Ramona Naudí i Vidal (Batista) casada amb Pere Palmitjavila i Vidal (Martí) el 1960, 2 fills, Jean Pierre i Ramon, i una filla, Meritxell
R. Casal	Maistre de Prats	1891-1973	Rosa Casal i Franch (Maistre) casada amb Antoni Calvó i Casal (Soldevila) (1888-1926) el 1911, pubilla, 3 fills, Antoni, Jaume, Pere i una filla, Maria
T. Chanet	Tarrado de Canillo	1908-1970	Adelaida Laurence Chanet Bellon casada amb Antoni Duedra i Torres (Tarrado)(1903-1984) el 1930, una filla Iveta
J. Rossell	Toni de Canillo	1927-2016	Júlia Rossell i Torres (Toni) casada amb Joan Jordana i Call (-1994) el 1955, 2 fills, Xavier i Jordi. La seva germana Maria va signar a Andorra
C. Rossell	Toni de Canillo - Sinfreu de Canillo	1897-1987	Carmen Rossell i Duedra (Toni) casada amb Joan Puigcernal i Rossell (Sinfreu) (1894-1981) el 1925, un fill, Jan, i una filla, Maria
D. Font	Puigcernal de Prats	1942	Denisa Font i Torres (Puigcernal), pubilla, mestra escola francesa, casada amb Jaume Alcobé i Magre (1936) el 1973, un fill, Jordi, i una filla, Meritxell
R. Alcobé	Borró del Forn	1925	Ramona Alcobé i Magre casada amb Francesc Mandicó i Baró (Borró) (1921-2004) el 1950, una filla Rosa Mari Mandicó Alcobé (1951)
Rosa Riba	Esclopet de Canillo	1902-1981	Rosa Riba i Molné (Esclopet) casada amb Josep Puigcernal i Rossell (Sinfreu)(1899-1978) el 1934, pubilla, 3 filles, Odeta, Rosa, Neus, i un fill, Josep
G. Duedra	Jesuïta de Canillo	1926-1999	Genoveva Duedra i Rossell (Jesuïta) casada amb Albert Torres i Franch (Ponet) (1929-1998) el 1959, una filla, Marta. Les seves 2 germanes van signar a Escaldes
Rosa Torres	Becaïna de Canillo -Janet del Pui de Canillo	1907-2004	Rosa Torres i Vidal (Becaïna) casada amb Josep Escribà i Rossell (Janet) (1905-1995) el 1931, un fill, Xavier, i una filla, Ivona
Albertina Mandicó	Rossell de Meritxell - Enraulat de Canillo	1927-2018	Albertina Mandicó i Baró (Rossell) casada amb Miquel Bonfill i Riba (Enraulat) (1919-1980) el 1957, un fill Benet
M. Duedra	Tarrado de Canillo	1899-1987	Marieta (Angela) Duedra i Torres (Tarrado) soltera
Yvette Duedra	Tarrado de Canillo	1933	Iveta Duedra Chanet (Tarrado) casada amb Emili Barcia Gesteira (1936) el 1962, pubilla, un fill Gerard
Maria Riba de Bonfill	Victòria de Canillo	finals de 1880-1971	Maria Riba i Vergés (Victòria) casada amb Miquel Bonfill i Aldosa (1879-1945) (Enraulat) el 1911, 2 fills, Miquel, Isidre, i una filla Concepció, sogra d'Albertina. Becària Romeu 1901
Marie Farré	Mora de Canillo	1904-1971	Maria Farré i Casal (Mora) casada amb Antoni Calvó i Font (Soldevila) (1888-1926), pubilla, 2 fills, Pere i Antoni
Josefa Rossell	Janetó de Canillo - Jesuïta de Canillo	1903-1999	Josefa Rossell i Rosal (Janetó) casada amb Bonaventura Duedra i Franch (Jesuïta) (1896-1970) el 1924, 3 filles, Genoveva, Maria i Ivona
Angela Naudí	Call del Forn	1892-1977	Angela Naudí i Rogé (Call) casada amb Josep Casal i Torres (Regí) (1884-?) el 1912, pubilla, un fill, Josep i 2 filles, Rosa i Leonor
Matilde Casal	Jan del Sastre de Prats - Jep de Canillo	1899-1982	Matilde Casal i Rossell (Jan del Sastre) casada amb Josep Babot i Bonfill (1886-1930) el 1920, 2 filles, Celestina i Matilda, i un fill Josep

i Branqueta (soltera gran), Mora (pubilla mare de 2 fills), Jep (cabalera mare de 2 filles i un fill), Call (pubilla mare de 2 filles i un fill hereu), Janet del Pui (cabalera mare de fill hereu i filla), Esclopet (mare de 3 filles i un fill), Borró (mare de filla pubilla), Puigcernal (mestra pubilla), Maistre (pubilla mare de 2 fills i una filla), Potablanc Martí (cabalera mare de 2 fills i una filla), Xicos Pacient (mare d'una

filla i un fill), Muxeró (cabalera mare d'una filla pubilla), Sinfreu (cabalera mare d'un fill hereu i una filla) (1), tenint en compte el nom de la casa on s'havien casat. Entre totes aquestes cases hi havia relacions familiars, d'amistat, de veïnat, etc.

El cens electoral de la parròquia de Canillo que l'any 1967 va ser de 128 homes amb dret a vot, l'any 1971 va passar a ser de 266 entre homes i dones. Tenien doncs nou dret a vot 122 dones, de 86 Cases, i 16 homes que, o bé havien arribat als 25 anys, o bé eren fills de mare cabalera. El canvi va ser substancial.

D'aquestes 122 dones censades, en van anar a votar 61 el 14 de desembre del 1971, més del doble de les 26 peticionàries. La diferència d'aquestes xifres s'explica per diversos factors correctors. Entre ells els següents:

- 3 van morir en el temps transcorregut entre la sol·licitud i la primera votació.
- d'altres es trobaven fora del país per treball en aquell moment,
- les que no van signar la petició per diverses raons però van anar a votar,
- i les noies joves que havien arribat a l'edat de poder votar i ho van fer.

Dones elegides de la parròquia de Canillo

En aplicació del dret d'elegibilitat la primera dona candidata a Consellera de Comú, Carmen Torres i Vidal de Cal Roc, el 1983 no va resultar ser elegida, però el 1988 Assumpció Torres i Rossell de Cal Toni va ser elegida Cònsol menor entre 1988 i 1995. Seguidament han sigut elegides Cònsol al Comú de Canillo: Bibiana Rossa i Torres, Cònsol major (1996-1999 i 2000-2001), Patrícia Tourreau i Garal, Cònsol menor (2001-2003), Mònica Bonell i Tuset, Cònsol menor (2004-2007 i 2007-2011), Dolors Cabot i Vidal, Cònsol menor (2011) i Cònsol major (des del 21-10-2011 fins al final d'any).

Les primeres dones elegides Conselleres generals van ser Bibiana Rossa i Torres (Mangautxa) i Rosa Mari Mandicó i Alcobé (Borró) l'any 1992, tot i que la primera va ser nomenada Consellera de Benestar, Sanitat i Treball del Govern (1992-1993). La segona va ser Ministra d'Educació, Joventut i Esports del Govern durant l'any 1994.

També han sigut escollides Conselleres generals: Lourdes Font i Puigcernal (2005-2009), Celina Mandicó i Garcia (2009-2011 i 2011-2015), Meritxell Palmitjavila i Naudi (2015-2019), i Mònica Bonell i Tuset (2019-2023).

Han sigut elegides Subsíndiques: Mònica Bonell i Tuset (2011-2015 i 2015-2019) i Meritxell Palmitjavila i Naudí (2019-2023).

Han sigut elegides Conselleres del Comú de Canillo Lourdes Font i Puigcernal (1992-1995), Iolanda Naudí i Bermon (1996-1999), Liliana Lamoroux i Rossell (1998-1999), Patrícia Tourreau i Garal (2000-2003), Denisa Font i Torres (2000-2003), Anna Maria Palmitjavila i Solé (2000-2003), Dolors Cerqueda i Torres (2001-2003), Celina Mandicó i Garcia (2004-2007 i 2008-2009), Sònia Font i Àlvarez (2004-2007), Sandra Balcon i Torres (2004-2007 i 2012-2015), Dolors Cabot i Vidal (2008-2011), Mª Lourdes Borràs i Bosch (2008-2011), Raquel Puigcernal i Solé (2008-2011), Cristina González i Mandicó (2008-2011), Vanessa Casal i Àlvarez (2009-2011), Meritxell Alcobé i Font (2012-2015), Marta Bonell i Tuset (2012-2015), Simona Naudí i Ubach (2012-2015), Carina Ferron i Sansa (2012-2015), Rosa Mari Mandicó i Alcobé (2015-2019), Núria Mª Fernàndez i Alaix (2015-2019). Actualment en la legislatura 2019-2023, 4 dones són Conselleres de Comú Begoña Rubio i Manzano, Anna Palmitjavila i Martos, Elisabeth Font i Àlvarez i Dolors Cabot i Vidal.

Conclusions

Els canvis de la societat andorrana tradicional en els primers 50 anys del segle xx van fer evidents que calia adaptar-se a la nova realitat, eliminant les desigualtats que esdevenien insostenibles.

Diversos factors van ajudar a la conscienciació i mobilització de les dones pels seus drets. L'entorn i particularment l'evolució de la societat francesa del segle xx, comparada amb l'espanyola, que vivia en un marc democràtic i per tant de més llibertats, que no tenia l'altra. L'ensenyament francès present a Andorra des de feia 67 anys, en el qual diverses andorranes exercien de mestres. La comunicació directa i propera (diària) per carretera amb França. La immigració temporal i habitual cap a França cercant un treball que a l'Andorra d'aleshores era difícil de trobar, especialment per la gent jove. La primera visita d'un Copríncep francès a Andorra, realitzada pel president

Charles de Gaulle l'octubre del 1967. Els moviments socials de canvi de la societat en diferents països, representats pels esdeveniments del maig del 68 a França, també hi van contribuir. Així com l'accés a la formació en estudis superiors de les dones i el treball fora de casa.

El tema del dret al vot de les dones andorranes és important perquè constitueix un paràmetre més indicatiu del fenomen de transformació de la societat andorrana cap a una societat més igualitària i justa, més enllà d'una simple qüestió de gènere. Mostra el conflicte obert en la transformació de la societat andorrana als anys 60 del segle xx, passant d'un model de societat encara tradicional

a un model de societat que busca concordança amb els nous temps.

Igualment com va passar el 1866 amb la incorporació a la política dels Caps de Casa, l'obtenció del dret a vot de les dones ha permès el desenvolupament econòmic i el progrés social d'Andorra en el darrer quart de segle xx i l'assoliment de nous llindars de desenvolupament.

La participació i implicació de les dones a nivell polític després d'assolir el sufragi femení complet mostra com el sentit comú i pragmàtic dels andorrans es va imposar un cop més.

Fonts

Arxiu del Comú de la Parròquia de Canillo i Arxiu del Consell General.

Fonts orals

Jacqueline Font i Calvó (Muxeró), Denisa Font i Torres (Puigcernal), Pepito Torres i Babot (Jep), Meritxell Palmitjavila i Naudi (Martí), Lídia i Dolors Sansa i Mandicó (Ros), Domènec Bascompte i Grau, Jaume Bartumeu i Cassany, Josep Naudí i Naudí (Batista), Aurora Llorens i Pujol (Mandraga), Antoni Calvó i Farré (Mora), Antoni Torres i Vidal (Roc), Casimir Arjol i Farràs, Simó Duró i Coma (Ramonguem).

Bibliografia

- ARMENGOL I VILA, LÍDIA (1985) *Una mostra del nostre llegat històric. 600 fets institucionals, econòmics i socials*. Col·lecció Història d'un Poble. Andorra.
- ARMENGOL, LÍDIA; MAS, MANUEL; MORELL, ANTONI (1979) *El Consell General (1682-1979)*. *Recull cronològic dels patricis andorrans*. Andorra: M.I. Consell General.
- BARTUMEU I CASSANY, JAUME; MAS I RIBÓ, MANUEL; MORELL I MORA, ANTONI (1997) *L'Estat andorrà. Recull de textos legislatius i constitucionals d'Andorra*. Barcelona: Secretariat del Congrés de Cultura Catalana a Andorra.
- BASCOMPTE I GRAU, DOMÈNEC (2020) "De les muntanyes de Canillo al mar". *Els Pirineus marítims*. Setzenes Trobades Culturals Pirinenques. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, p. 191-206.
- BASTIDA I ARENY, ROSER (1987) *Cent anys d'ensenyament a Andorra*. Col·lecció Història d'Un Poble núm. 3, 1987.
- FORNÉ I MOLNÉ, MARC (2009) "40 anys al Principat d'Andorra". *L'andorranitat*. 21a Diada Andorrana a l'UCE, 23 d'agost del 2008, p. 227-234.
- GARCIA I PUY, ADELAIDA ; RONCHERA I SANTACREU, MONTSERRAT (2006) *Dones d'Andorra*. Andorra: Crèdit Andorrà i Gala.

LACUEVA I CANUT, LUDMILLA (2016) "Charles Romeu, l'home de mirada clara (1887-1933)". *Andorra, país de pas i de refugi*. Papers de Recerca Històrica 8. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, p. 43-48.

La Parròquia de Canillo, ara fa temps volum 1 (1989) i 2 (1993). Andorra: Comú de Canillo.

LLUELLES, MARIA JESÚS; COMAS D'ARGEMIR, DOLORS; PUJADAS, JOAN JOSEP; SÀEZ XAVIER (2004) *El segle XX: La modernització d'Andorra*. Lleida: Cambra de Comerç, Indústria i Serveis d'Andorra i Pagès Editors.

MACH I BUCH, ÀNGELS. "50 anys del sufragi femení a Andorra. Una expressió del maig del 68 andorrà". *Frontissa digital*. <https://www.frontissa.cat/opinio/74179/50-anys-del-sufragi-femeni-a-andorra-una-expressio-del-maig-del-68-andorra>

MATEU, MERITXELL (2005) "L'evolució política de 1945 a 1993". *Història d'Andorra* (Dir. Ernest Belenguier). Barcelona: Edicions 62, p. 354-355.

Només un primer pas. Homenatge, 40è aniversari de la votació de les dones a Andorra (2011) Andorra: Consell General.

Nostres arrels (2a Edició) (2011). Andorra: Comú de Canillo.

PORTA I ESPUGA, ROSER; MAS I JOANQUET, ANGELINA; SUÑÉ I PASCUET, ROSER; RONCHERA I SANTACREU, MONTSERRAT; GILI I CASALS, ROSA; LARA SÀNCHEZ, YVAN; TARRENE-FABRESSE, CLAUDINE (2021) "50 anys del sufragi femení a Andorra". *35è cicle de conferències 2019 600 anys del Consell de la Terra - 36è cicle de conferències 2020 50 anys del sufragi femení a Andorra*. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, p. 329-352.

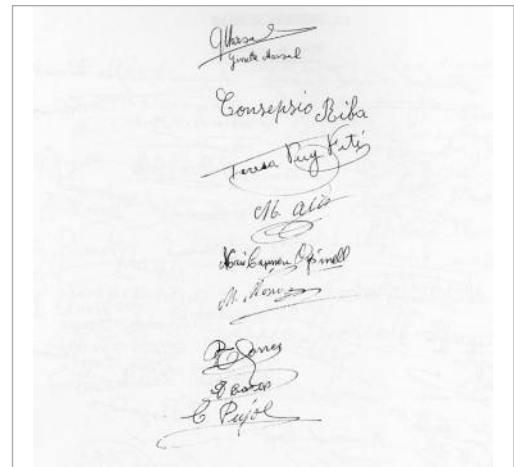
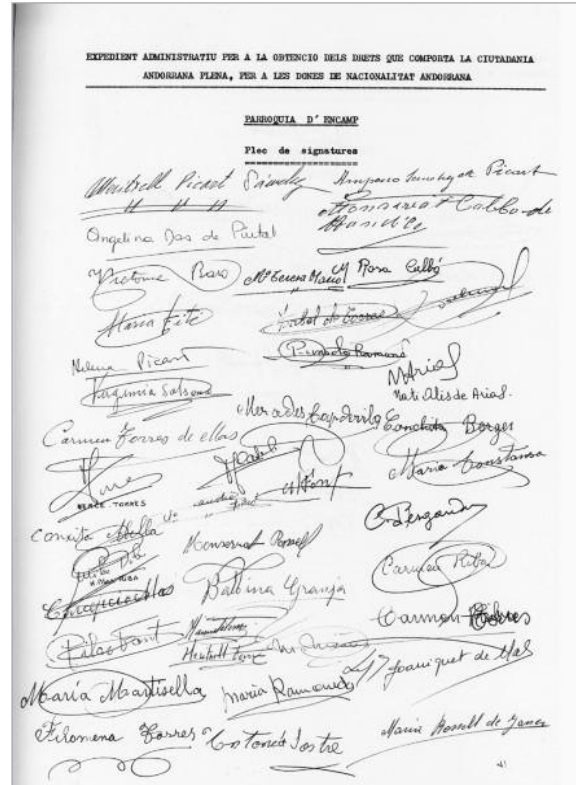
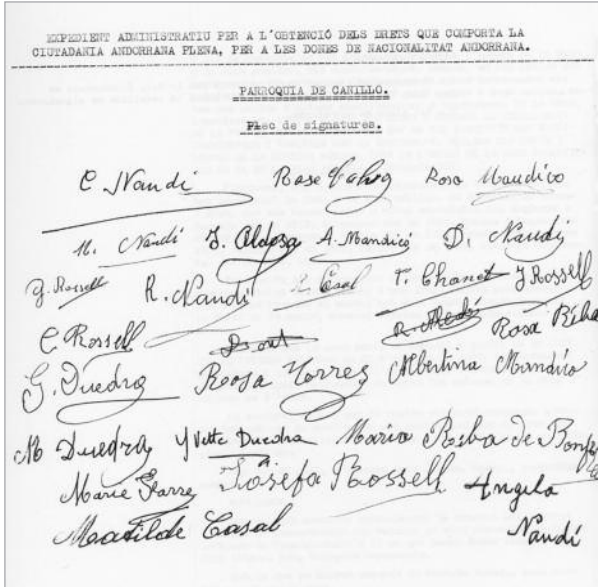
RIBAS REIG, ÒSCAR. (2020) *Memòries*. Andorra: Premsa Andorrana S.A., p. 72-77.

TARRENE-FABRESSE, CLAUDINE (2018) Influence, contribution et engagement des femmes dans l'espace politique andorran: XXème-XXIème siècle. Thèse de doctorat en Etudes catalanes et transfrontalières. Universitat de Perpinyà- Via Domitia.

TRIQUELL I SERÓ, PILAR (2008) La dona com a pilar de la societat andorrana. *Andorra i el seu capital social*. 20^a Diada Andorrana a l'UCE, 18 d'agost del 2007. Andorra: Societat Andorrana de Ciències, p. 145-149.

ANNEX

Plecs de signatures

EXPEDIENT ADMINISTRATIU PER A OBTENIR, PER A TOTES LES DONES DE NACIONALITAT ANDORRANA, L'EXERCICI DELS DRETS QUE COMPORTA LA CIUTADANIA ANDORRANA PLENA

PARROQUIA D' ORDINO

(Plec de signatures)

Bonaventura Teixal
 Maria Armengol
 Maria Comas
 Maria Comas
 Maria Comas
 Montserrat Armengol

EXPEDIENT ADMINISTRATIU PER A OBTENIR, PER A TOTES LES DONES DE NACIONALITAT ANDORRANA, L'EXERCICI DELS DRETS QUE COMPORTA LA CIUTADANIA ANDORRANA PLENA

PARROQUIA DE LA MASSANA

(Plec de signatures)

MARIA MOLNE
 Roser Molne
 Pilar Saboya
 Trini Call
 Rosa Estany
 Angelz Areny
 Genoveva Esplandiú
 Palmira Armengol

EXPEDIENT ADMINISTRATIU PER A OBTENIR, PER A LES DONES DE NACIONALITAT ANDORRANA, ELS DRETS QUE COMPORTA LA CIUTADANIA ANDORRANA PLENA

ANDORRA LA VELLA

(Plec de signatures)

Lina Massip Batalla
 Josefa Rosell
 Josefa Rosell
 Teresa Massip Rial
 Es Peransa Puig Mont
 Maria Molné
 Pilar Esteve Grau
 Aurora Montanya Bernau
 Bonaventura Folvé Rosell
 Carmen Montagut Porta

Bonaventura Massip Vila
 Rial Conxita Mitjavilh Armengol
 Maria Vilers : Castella
 Montserrat Duran
 Elisabet Montanya
 Esther Sasplugas Capcvila
 Elisa Freixes Maestre
 Lola Sansa Riba
 Pilar Buesa Sansa
 Teresa Vila Tor

M. Rosa Rubia
 M^{rs}. ROSA RUBIO DOMINAEZ
Adriana Areny
 ADRIANA ARENY ARENY
Agustina Batalla
 AGUSTINA BATALLA TORRES
Lola Molleri
 LOLA MOLLERÍ MONTANYA
Conchita
 CONCHITA ARMENGOL FORNÉ
Ri
 MERCEDES MARIN PORTA
Isabel Ortíz Campos
 ISABEL ORTIZ CAMPOS
Luisa Cabanes
 LLUISA CABANES TORRES
Lydia Gabriel
 LYDIA GABRIEL VILA
H. Brun Aleix
 ENRIQUETA BRUN ALEIX

M. Roger
 MERCE ROGER PORTA
Carmen Bonell Bonanat
 CARMEN BONELL BONANAT
Nati Massip
 NATI MASSIP BATALLA
Dolores
 DOLORES UBACH CABANES
Clara Babassa
 CLARA BABASSA TORRES
Maria Montanya
 MARIA MONTANYA BERNAUS
Gisela
 GISELA TORRES MOLLERÍ
Josefa Munne
 JOSEFA MUNNE MASSIP
M. Solana
 MARGARITA SOLANA TIECOS O' HUNDOZ

M. Ramoneda
 CONCEPCIO RAMONEDA BANS.
Joana Molme-Armengol
 JOANA MOLME-ARMENGOL
Lorena Gonzalez
 LORENA GONZALEZ MANTILLA
Rosa Fontanet
 ROSA BARTUMEU BITRIU
Conchita Ferrer
 CONCHITA FERRER MORGADES
Maria Rosa Casals Mas
 MARIA ROSA CASALS MAS
E. Argudo
 EULIA LERQUEDA ALTIMIR
A. Argudo
 ANGELINA LERQUEDA ALTIMIR
M. Ballester
 MONICA BALLESTER BERO
M. Riba
 MARIA RIBA PORTA
E. Mas Cuberes
 EMILIA MAS CUBERES
M. Martí Bons
 MARIA MARTI BONS.

Rene Calvet Ginecta
 RENE CALVET GINECTA
Po. Concepcio Calva Montanya
 PO. CONCEPCIO CALVA MONTANYA
M. Martí
 MONTSE FERRAT, PADREBRE
 MARTINEZ
L. Martí
 FLORA FARRÉ RIERA
J. Bonazet
 J. RENE BENAZET GINECTA
Umbel·les
 MONTSE KEBES D'ARENY-I
 PLANDOLIT
M. Trias Rubies
 MERCE TRIAS RUBIES
Remi Ginecta
 REMEÍ GINECTA NITAVILA
Dolores Comas Ramon
 DOLORES COMAS RAMON
Elida Montanya
 ELIDA MONTANYA PALLEOLA
Francisca Argudo
 FRANCISCA CESQUEDA MARTI
Pol·la
 POLA ARMENGOL.

Trini Caelles
 Trini Caelles Ayra.
~~Anita Cuberes~~
 Anita Cuberes Tomás
~~Ramona Marsinach~~
 Ramona Marsinach
 Conchita Garcia de Riba
~~Agustina Ribas~~
 AGUSTINA RIBASAL
~~Carmen~~
 CARMEN ROSSELL BRUGLAT
~~Joana~~
 JOAZARA CASSANY ROJE
~~Montserrat Traveset~~
 MONTSERRAT TRAVESSET.
~~Maria Pol~~
 MARIA POL COMA
~~Carolina Coma~~
 CAROLINA COMA COMA
~~Florentina Ribot~~
 FLORENTINA RIBOT
~~Joaquima Clawó~~
 JOAQUIMA CLAWÓ

Conchita Pau
 CONCHITA-PAU
~~Dolores Pasquet~~
 DOLORES PASCUET
~~Pilar Castillo~~
 PILAR CASTILLO
~~Maria Pilar Alonso~~
 MARIA PILAR ALONSO
~~Ana Maria Casal~~
 ANA MARIA CASAL
~~Marina Visa~~
 Marina Visa
~~Marina Visa~~
 Marina Visa
~~Eugenia Forné~~
 Eugenia Forné
~~Eugenia Forné~~
 Eugenia Forné
 CELESTINA COMA
~~El Coma~~
 Sola Vidal
 LOLA VIDAL
~~de Conchita Gelabert~~
 CONCHITA GELABERT
 25

EXPEDIENT ADMINISTRATIU PER OBTENIR; PER A LES DONES DE NACIONALITAT
 ANDORRANA, ELS DRETS I UR COMPORTA LA CIUTADANIA ANDORRANA PLENA=

Andorra La Vella.
 (Plec de signatures.)

~~Rosell~~
 Rosell
~~Enriqueta Brunet Rosell~~
 Enriqueta Brunet Rosell
~~Carmen Prat~~
 CARMEN PRAT
~~Esther Montanya~~
 ESTHER MONTANYA
~~M. Forné~~
 MONTSERRAT FORNE
~~Lluïsa~~
 LLUISA BONELL
~~Conchita~~
 Conchita
 Conchita
~~Antonia Balsells~~
 Mre Antonia Balsells
 Carmen Tarradas Vidia
~~Antonia~~
 Antonia

10

24

EXPEDIENT ADMINISTRATIU PER A L'OBTENCIÓ DEIS DRETS QUE COMPORTA LA
CIUTADANIA ANDORRANA PLENA, PER A LES DONES DE NACIONALITAT ANDORRANA.

PARROQUIA DE SANT JULIÀ DE LORIA.

Lloc de signatures.

Carme Tichon de Pujol, Montserrat Cantarero, No. Joanany de Alvarez

Maria Vila de Cairat, Concepció Duró i Mas, Teresa Moya, Patrici Cantarero

Maria Suro de Romell, @ Francesc de Travesent, Soledad Suro de Rabot, A. Peig de Call

Jolros Suro Mas, No. Rosa Oriol, P. O. Jolros Mas de Suro, Maria Baró, M. Jolros Mas de Suro, Juanita Baró de Cases

Maria Molini de Cañadas, Lola Pintat de Pla, Maria Jordi Pujol, # Travesent

Maria Font de Cantrici, No. Rosa Oriol, Montserrat Cantarero, # Quintart de oferis, Lora i Sol, Carme Torres, Ana Maria Ortíz, Agustin Torres, Felicia Suro

Laura del Valle, Maria Leticia del Val, Montserrat Baró, # Rosa Oriol, Miquel Sureda, # Travesent de Balas, Conchita Duró, C. Rautell, Emilia Travesent de Ca, Mercedes Cardot de Baró, Teresa Travesent, Juana del Valle, Antonia Lyrón, Yrene del Valle, Concepció Suro, Concepció Suro, Enimidad Roge de Cases, Rosa Oriol, Dolores For, Maria Baró, Montserrat Jordana de Botlle, Rosa Gomis de la Restera, # Rosell de la Lloria

(35)

Maria Titi de Gredans
 Dolores Macfaraj le Bontemps
 C. Pu Beraygue
 M. Antoinette de Pindoty
 Encha For
 M. Vimal
 Francisco Bernar d'Angely
 M. Camé de Barthelemy
 M. Perse Vilagines
 Montserrat Grau de Borja
 Josefa Sabatella
 Maria Assis de Gossas
 E. Vira Bundancia de Simons
 Dolars Cabutachabi
 Montserrat Saldarda de Sent

Juana de Rosell
 Ma. Ant. Nájara de F. 1.º
 Ana Milera
 Ana Fomb
 M. Casal
 & Sarricou de Ace
 M. Baella de Gabriel
 de Gabriel y Josefa Bonoll de Paiz
 Historia Harris de Pol
 Cudito Tait
 Agustina Marjany
 Montserrat Foy de Via
 Esperanza Lierre d'Ancey
 Louis de Males
 Rosa Assis de Halmega
 Rosa Assis de Assis
 Enriqueta Fiter
 Conchita Albas

75

E. Patern de Ribot
 Caria Piel
 Julia Lolos For
 José Casals
 Carmen Costafeda
 A. Rita Vela For
 J. Bona de Bara
 Angela Rosell
 Maria Liguac
 J. M. de Turrago
 Elena Ribas
 Maria Ancl de Garsa
 Aurora Boga
 Ramon Caruhua
 Esperanza Albas
 Ferrn Obiol de Obiol
 Manuel Gila de Bascillo

V. Oirat
 A. Arroy
 y Forni de Pintat
 y Z. Ana de Frances
 Angelina Solanella
 M. Mora de Coma
 D. Z. Roch de Rey
 Mariaton de Puella
 Dolores Moron
 J. Lela de Rey
 Angela Duro de Pidal
 Consuelo Gispest
 Montserrat Bara de Gera
 Pepita Mafay
 Concepcio Coma
 Esperanza Traversa de Solis
 Josefa Traversa de Solis
 Srta. Fiter de Balletta

